

Jerzy Grzybowski / Юры Грыбоўскі

University of Warsaw, Poland /

Uniwersytet Warszawski, Polska

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7359-487X>

e-mail: jgrzybowski@uw.edu.pl

Беларускі тэатр у міжваеннай Латвіі

Belarusian theater in interwar Latvia

Teatr białoruski na Łotwie w okresie międzywojennym

ABSTRACT: Interwar Latvia was one of the largest concentrations of the Belarusian population outside Belarus. The majority of Latvian Belarusians were indigenous people who lived in Latgale. Until 1934, the Belarusian minority enjoyed cultural autonomy, which manifested itself in the activities of socio-political, cultural and educational organizations. One of the manifestations of Belarusian activity was theatrical activity. Belarusian activists treated theater as a way to promote Belarusian culture and Belarusian national awareness. The core of the artists were teachers and students of Belarusian schools. Plays by Belarusian authors were played on the stages of theaters, less frequently foreign ones (including Latvian ones). In the first years of Latvian independence, some Belarusian cultural and educational organizations conducted theater activities. In addition, amateur theater groups were established in secondary schools in Daugavpils and Ludza. An important event in the development of the local Belarusian theater was the establishment in 1927 of the Belarusian Theater Society in Latvia, which had two branches – in Riga and Daugavpils. Despite the lack of professionals and experience, Belarusian theater groups enjoyed the interest of the audience.

KEYWORDS: Latvia, interwar period, Belarusian minority, culture, theatre.

Уводзіны

Адным з буйных цэнтраў беларускага нацыянальнага жыцця ў міжваенны час была Латвія. Месцам кампактнага пражывання латвійскіх беларусаў з'яўлялася паўднёва-ўсходняя частка краіны – Латгалія. Апрача таго, значная колькасць беларусаў знаходзілася ў Рызе. Беларусы лічыліся пятай па колькасці групай сярод прадстаўнікоў нацыянальных меншасцей (пасля рускіх, габрэяў, немцаў і палякаў). Колькасць

жыхароў Латвіі, якія дэкларавалі сябе беларусамі, была няўстойлівай і вагалася ў межах ад 79 529 чал. (у 1920 г.) да 26 867 (у 1935 г.). Такія значныя разыходжанні ў лічбах не з'яўляліся вынікам міграцыйных ці дэмаграфічных працэсаў. Галоўную прычыну належыць шукаць ўнутры супольнасці. Нацыянальная свядомасць беларускамоўных жыхароў Латвіі ў разгляданы час знаходзілася ў стадыі фармавання. Маючы праблемы з нацыянальнай самаідэнтыфікацыяй, адны і тыя ж людзі ў розны час пад уплывам разнастайных сацыяльных і палітычных фактараў дэкларавалі розную нацыянальнасць. Маласвядомая ў нацыянальным сэнсе беларускамоўная латгаліская вёска на пачатку ХХ ст. стала прадметам нацыянальна-культурнай экспансіі з боку мясцовых нацыянальных рухаў. За душы і сэрцы “тутэйшых” змагаліся рускія, польскія, латышскія і беларускія дзеячы.

Ліберальнае заканадаўства Латвійскай Рэспублікі (да 1934 г.) спрыяла нацыянальна-культурнаму развіццю прадстаўнікоў нацыянальных меншасцей. Дэмакратычная канстытуцыя дала нелатышам шырокія магчымасці нацыянальна-культурнай аўтаноміі, аналогію якой цяжка знайсці на мапе тагачаснай Еўропы. Гэтым скарысталася мясцовая беларуская інтэлігенцыя, стрыжань якой складалі дзеячы БНР. Сярод пачынальнікаў і актыўных дзеячаў беларускага жыцця ў Латвіі належыць назваць Кастуся Езавітава, Сяргея Сахарава, Івана Краскоўскага, Мікалая Дзямідава, Андрэя Якубецкага, Уладзіміра Пігулеўскага і інш. Пачаткам беларускага нацыянальнага руху ў Латгаліі варта лічыць стварэнне Культурна-асветнага таварыства “Бацькаўшчына”, якое пачало працу ў Дзвінску ў красавіку 1921 г. Пазней узніклі іншыя беларускія арганізацыі (таварыствы – “Беларуская Хата”, “Рунь”, “Прасвета”, Таварыства беларускіх настаўнікаў у Латвіі, Беларускае навукова-краязнаўчае таварыства ў Латвіі, Таварыства беларускай моладзі ў Латвіі, Беларускае цэнтральнае пазычкова-ашчаднае таварыства; кааператыў “Культура і праца” і інш.). Мэтай гэтых структур было гуртаванне вакол сябе беларускамоўнага насельніцтва Латвіі, вядзенне сярод яго нацыянальна-культурнай працы, накіраванай на фармаванне і ўмацаванне беларускай нацыянальнай ідэнтычнасці. Існавала таксама беларускае школьніцтва, якое ў часе свайго ўздыму складалася з 3 сярэдніх і 51 пачатковай школы [Екабсон 2001: 47–71].

Пачатак тэатральнай дзейнасці

Адной з праяў нацыянальна-культурнай актыўнасці мясцовага беларускага актыву з'яўлялася тэатральная дзейнасць. З самага пачатку існавання ў Латвіі беларускага руху яго прадстаўнікі рабілі спробы

стварэння аматарскага тэатра. Патэнцыйнымі кандыдатамі на артыстаў былі настаўнікі і вучні беларускіх школ. З іх ліку ў верасні 1921 г. К. Езавітаў здолеў арганізаваць вандроўную тэатральную трупу, якая складалася з моладзі Дзвінска і навакольных вёсак [Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі 1998: 1211]. 1 верасня 1921 г. была створана беларуская драматычная дружина пры таварыстве “Бацькаўшчына” (кіраўнік Сцяпан Заліўскі), якая паставіла першую сваю п’есу ў дзвінскім гарадскім клубе. Менавіта гэту падзею К. Езавітаў лічыў народзінамі беларускага аматарскага тэатра ў Латвіі [Тэатрал 1932: 158]. На пачатку 1922 г. у Дзвінску з ініцыятывы Эдварда Будзькі і К. Езавітава была створана яшчэ адна беларуская тэатральная трупа пад кіраўніцтвам Язэпа Камаржынскага. Яна ладзіла свае выступы ў клубе чыгуначнікаў, гарадскім і клубе “Saule”. Апрача таго, артысты выязджалі ў вёскі Латгаліі. Яны працавалі на добраахвотных пачатках, таму ў красавіку 1922 г. К. Езавітаў звярнуўся ў Міністэрства асветы Латвіі з просьбай падтрымаць іх матэрыяльна [LVVA, 2125 f., 5 ar., 38 l., 76 lp.]. Восенню 1922 г. трупа спыніла сваю дзейнасць з тае прычыны, што яе ўдзельнікі, аснову якіх складалі слухачы Дзвінскіх беларускіх настаўніцкіх курсаў, пакінулі Дзвінск [Кастусёнак 1928: 120].

Наступную спробу арганізацыі тэатра зрабіла Рыжскае беларускае культурна-асветнае таварыства “Беларуская Хата”, якое было створана ў 1925 г. Яно ладзіла імпрэзы і вечарыны, падчас якіх намаганнямі сяброў арганізацыі ставіліся кароткія тэатральныя выступы. Граліся п’есы *Модны шляхцюк* Каруса Каганца, *Стараста* Тараса Гушчы, *Конскі партрэт*, *У кавалёвай хаце* і *Пасланец* Леапольда Родзевіча і *Страхі жыцця* Францішка Аляхновіча. У 1924–1925 гг. адбылося 17 такіх вечарынаў, у 1926 – толькі 4. Паводле слоў кіраўнікоў таварыства, мэтай імпрэз было: “асаблівасцямі роднае мовы, матывамі песьні, абразамі з жыцця родных і блізкіх закрануць душу рыжаскага беларуса, напамінь яму аб яго далёкіх кроўных, абудзіць у ім сьвядомасць свае нацыянальнасці і падагрэць каханьне да яе” [LVVA, 2125 f., 5 ar., 11 l., 14 lp.]. 20 лютага 1926 г. таварыства “Беларуская Хата” набыло памяшканне пад тэатральную сцэну, дзе адбываліся рэпетыцыі і выступы аматарскага тэатра. Аднак у хуткім часе з прычыны адсутнасці сродкаў ён спыніў сваё існаванне. Напрыканцы 1926 г. няўдалую спробу арганізацыі драматычнай секцыі зрабіла Таварыства беларусаў-выбаршчыкаў [LVVA, 1826 f., 1 ar., 1004 l., 121 lp.].

Адначасова тэатральная праца вялася ў школьных установах. У першую чаргу гэта тычылася дзвюх беларускіх гімназій – у Люцыне і Дзвінску. У мурах Люцынскай гімназіі з канца 1922 г. працавала самадзейная драматычная дружина, якой кіравалі спачатку Сяргей Казека, а потым К. Езавітаў. Сярод найбольш таленавітых выступоўцаў былі

вучні Янка Доўгі, Юзэфа Васілеўская, Валянціна Казлоўская, Гіпаліт Паўлоўскі, Ян Кудраўцоў [Езавітаў 1925: 2]. 20–22 траўня 1923 г. вучні Люцынскай гімназіі пад кіраўніцтвам К. Езавітава зладзілі экскурсію ў Зілупе і двор Залессе. Падчас гэтага мерапрыемства драматычная дружна (кіраўнік С. Казека) паставіла п’есу Янкі Купалы *Паўлінка* [Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі 1998: 1506]. На жаль, не захаваліся больш падрабязныя звесткі наконт дзейнасці гэтай дружны. Вядома, аднак, што яна праіснавала да закрыцця Люцынскай гімназіі ў 1924 г.

Асобнай старонкай у гісторыі беларускага аматарскага тэатра ў Латвіі з’яўлялася дзейнасць маладых тэатралаў з ліку вучняў Дзвінскай беларускай гімназіі. Працай тутэйшага тэатральнага гуртка кіравала спачатку Паўліна Мядзёлка-Грыб, а потым Парфірый Жэрдзі. Дадатковай матывацыяй для ўдзелу ў тэатральнай працы была магчымасць палепшыць матэрыяльнае становішча гімназіі. Прыбытак з выступаў прызначаўся на дапамогу немагчымым вучням. З гэтай мэтай штогод у Дзвінску ў будынку гімназіі, а таксама ў гарадскім клубе ладзіліся вучнёўскія спектаклі. На працягу 1925–1927 гг. вучні зладзілі каля 20 выступаў у Дзвінску і правінцыі. Вучні гралі п’есы братаў Дылеўскіх *Міхалка*, Францішка Аляхновіча *На вёсцы*, *Страхі жыцця*, *Заручыны Паўлінкі*, *Птушка шчасця* і *Пан міністар*, Вінцэнта Дунін-Марцінкевіча *Пінская Шляхта*, Я. Купалы *Паўлінка*, Вольгі Сахаравай *Зачараваная княжна* (паводле твора Я. Купалы *Сон на кургане*), К. Каганца *Модны Шляхцюк*, Івана Мясніцкага *Я умер*, Мікалая Гогаля *Ночь под Рождество* і Сямёна Гулака-Арцямоўскага *Запарожац за Дунаем* [Сахараў 1927: 37]. Былая вучаніца гімназіі Людміла Краскоўская вось якім чынам згадвала працу вучнёўскага тэатра:

Навучанне ў гімназіі хутка наладзілася і ішло нармальна, разам з вучобаю развівалася самадзейная праца: быў арганізаваны хор з вучняў і драматычны гурток. Заняткі праводзіла Паўліна Мядзёлка, якая аддавала хору і гуртку ўсе свае здольнасці. На другім паверсе будынка гімназіі была вялікая зала, дзе пабудавалі сцэну, там стаяла і піяніна. Пасля заканчэння ўрокаў у другой палове дня дзейнасць вучняў пераносілася ў гэтую залу. Рабіліся рэпетыцыі драматычных п’есаў, праходзілі спеўкі хору. Падчас гэтых прац вельмі памагала жонка У. Пігулеўскага – Валянціна Бароўская. Яна была выдатная піяністка і брала ўдзел у рэпетыцыях і выступленнях <...>. Першай п’есаю драматычнага гуртка, якую падрыхтавала П. Мядзёлка, была *Паўлінка* Янкі Купалы. Пазней ставілі кароткую сцэну *На першай гульні* і балет на каўказскія матывы. Я пераклала з чэшскай мовы аперэту *З чэшскіх млыноў*, якая таксама мела поспех. Кожны раз, калі было выступленне хору альбо гралі якусь п’есу, зала была поўная глядачоў, некаторыя п’есаў паўтаралі два разы. Салісткай была Надзя Мікалаева, якая прыгожа спявала і добра іграла. Добра спявала і другая вучаніца – Анка Бедарава. Дэкарацыі для

пастановак рабілі самадзейна. Малявалі іх вучні: я і Пётра Мірановіч, трохі дапамагаў Сенька Дарафееў. Майстэрні сапраўды вельмі дапамагалі пры пастаноўках: у швейнай дзяўчаты пасшывалі вялікія палотны для дэкарацый, у сталярнай хлопцы выраблялі розныя дэталі для абсталявання сцэны. Агулам гэтая мастацкая дзейнасць вельмі яднала цэлы калектыў гімназіі, настаўнікаў і вучняў [цыт. па: Панізьнік 2003: 167].

Важнай падзеяй у жыцці вучнёўскага тэатра быў выезд у Рыгу. 10 сакавіка 1924 г. вучні выступілі на сцэне Латвійскага нацыянальнага тэатра, дзе паставілі п'есу *Паўлінка* [LVVA, 2067 f., 1 ар., 367 l., 64 lp.]. Сярод глядачоў знаходзіліся пісьменнік Яніс Райніс і прадстаўнікі Міністэрства асветы [Сахараў 1927: 36].

У 1922–1924 гг. аматарскія тэатральныя гурткі існавалі таксама пры некаторых пачатковых школах. Ёсць звесткі аб працы тэатральных калектываў у Шнёкаўскай (кіраўнік Мікола Талерка), Краслаўскай (кіраўнік Данат Казлоўскі) і Рыжскай школах (кіраўнік Мікалай Дзямідаў). Асабліва варта звярнуць увагу на тэатральную вучнёўскую дзейнасць пад кіраўніцтвам М. Талеркі. Рэпертуар вучнёўскага тэатра складаўся з беларускіх і перакладных п'ес: *Міхалка*, *Конскі партрэт*, *Збянтэжаны Саўка*, *Модны шляхцюк*, *Пасланец*, *Калісь*, *На рывізіі*, *Стараста*, *Салдацкая любоў*, *У суседзі*, *На волас ад смерці*, *Вольнае каханне*, *Чужы каравай*, *Крыса*, *Падзяліліся*, *Жонка без грошы* і інш. Выступы адбываліся ў мурах школы, а таксама на Прыдруйшчыне, Пасіеншчыне і ў Зілупе. Адзін з глядачоў наступным чынам апісаў умовы, у якіх адбываліся спектаклі:

будынак, у якім рабіліся ўсе тыя пастаноўкі вясковага рэпертуару, – звычайная хата селяніна Вурбановіча, у якога раней была школа і які дапамагаў у спектаклях <...>. Для сцэны абводзіўся куток у 3x4 аршыны, і вось на гэтай маленькай сцэне ставілі што маглі. Дэкарацыі з паперы, вешалі на сцэнкі. Вакно часамі было і дзвярмі. Суфлёр стаяў у куточку каля печы. Сцэна паднята на паўаршына, бо далей нельга, а заслонай служыла старая карта “Ходапocht Расійскай Імперіі”. У зале ўмяшчалася каля 75 чалавек. Артысты павінны былі быць і акрабатамі. Часамі былі зьявы гэтакія: ідзе ў адны дзверы, а ўваходзе ў другія, выскачыць які артыста праз адно вакно, ды які махане кругом усіх будынкаў, каб абляцець і ўлезці ў другое вакно на сцэну. Нягледзячы, што так цяжка было ставіць, адбыўся цэлы рад спектакляў, які вельмі задаваліў сялян, даў ім забаву і адпачынак [цыт. па: Езавітаў 1925: 1].

Да сярэдзіны 1920-х гг. у Латгаліі і ў Рызе разам адбылося звыш 100 тэатральных выступаў [НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 134, арк. 58]. У той час сярод беларускай меншасці ў Латвіі саспела думка аб стварэнні асобнага беларускага тэатра, які мог бы аб'яднаць ужо існуючыя калектывы [Кастусёнак 1928: 120–121]. У кастрычніку 1926 г. на старонках газеты “Голас Беларуса” (Рыга) пачалася кампанія, аўтары якой

заклікалі грамадскасць да арганізацыі беларускага народнага тэатра ў Латвіі, што павінен быў дзейнічаць на грамадскіх пачатках і карыстацца падтрымкай дзяржавы. 27 кастрычніка 1926 г. група беларускіх актывістаў (К. Езавітаў, У. Пігулеўскі, П. Жэрдзі, Ян Шчорс, М. Дзямідаў, Пятро Масальскі, Алесь Махноўскі і інш.) звярнулася да грамадскасці з заклікам стварыць беларускае тэатральнае таварыства. Ініцыятары лічылі, што калі будзе створана арганізацыя і беларускі тэатр, можна будзе атрымаць грашовую падтрымку з боку дзяржавы [Езавітаў 1926: 1]. На пачатку 1927 г. сталічныя беларускія дзеячы звярнуліся да гарадскіх улад з просьбай аб рэгістрацыі вышэйзгаданай арганізацыі. 25 сакавіка 1927 г. Рыжскі акружны суд зацвердзіў статут Таварыства беларускага тэатра ў Латвіі (ТБТЛ) (*Baltkrievu Teatra Biedrība Latvijā*). Статут арганізацыі падпісалі: К. Езавітаў, У. Пігулеўскі, П. Масальскі, М. Дзямідаў і Вольга Бароўская-Пігулеўская [LVVA, 1747 f., 1 ар., 18 л., 9 лр.]. Крыху раней, 5 сакавіка Міністэрства асветы прызнала таварыства адзінай тэатральнай арганізацыяй беларускай меншасці ў Латвіі, якая мела права атрымліваць дапамогу са сродкаў Культурнага фонду [LVVA, 2125 f., 5 ар., 4 л., 35 лр.].

31 сакавіка 1927 г. у Рызе адбыўся сход актывістаў таварыства, на якім удзельнікі ўхвалілі рашэнне аб стварэнні беларускага народнага тэатра ў Рызе, а таксама беларускага вандроўнага тэатра, які мусіў пачаць працу ўзімку 1927/1928 гг. Апрача таго, было вырашана ўлетку 1927 г. адчыніць драматычныя курсы для настаўнікаў беларускіх школ, каб падрыхтаваць іх да самадзейнай працы ў школах і вандроўным тэатры. Адначасова прысутныя вырашылі звярнуцца да Сойму і ўрада, Культурнага фонду і рыжскага гарадскога самакіравання з просьбай вылучыць сродкі на падтрымку тэатра. На гэтым жа сходзе было вырашана распрацаваць праект эмблемы і сцягу таварыства [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 л., 7–10 лрр.]. Удзельнікі абралі кіраўніцтва ТБТЛ у наступным складзе: В. Пігулеўская-Бароўская (старшыня), К. Езавітаў (намеснік старшыні), Н. Пінская (сакратар), Л. Клагіш (скарбнік) і М. Дзямідаў (сябра). Абранне старшынёй В. Бароўскай-Пігулеўскай было невыпадковым, паколькі яна – выхаванка Маскоўскай кансерваторыі – была адзінай асобай, якая мела прафесійную тэатральную падрыхтоўку. У выніку яна займала пасаду старшыні ТБТЛ на працягу амаль усяго перыяду яго існавання. Тым часам склад іншых сяброў управы мяняўся. Новыя абіраліся на штогадовых агульных з'ездах таварыства. У розны час імі былі К. Езавітаў, Я. Камаржынскі, Н. Пінская, П. Масальскі, Станіслаў Красневіч, М. Дзямідаў, У. Пігулеўскі, Уладзімір Гусарэвіч, Алесь Сальцэвіч, Казімір Мязэцкі, Вікторыя Доўгая і іншыя [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 л., 11 лр.].

На пасяджэнні кіраўніцтва тэатра 23 жніўня 1927 г. быў зацверджаны план дзейнасці таварыства, які прадугледжваў стварэнне ў Рызе, Дзвінску і Люцыне сталых драматычных труп, якія павінны былі ладзіць выступы ў вышэйзгаданых гарадах і вёсках Дзвіншчыны, Люцыншчыны, Рэжыччыны і Лукшчыны, бо “галоўным сваім заданнем Т-ва беларускага тэатра лічыць культурнае абслугоўванне беларускае сялянскае масы, якая жыве ў глухіх кутках Латгаліі і пакуль зусім не мае разумных забаў” [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 15 lp.]. На гэтым жа пасяджэнні было вырашана, што пастаноўкі ў Рызе будуць адбывацца ў будынках беларускіх школ, дзе існавалі сцэны. Тым часам у Дзвінску пастаноўкі павінны былі ладзіцца на тэатральных сцэнах горада і ў зале беларускай гімназіі. У Люцыне прапаноўвалася ладзіць выступы ў мясцовым клубе “Круша”, дзе раней адбываліся беларускія тэатральныя выступы. Пастаноўкі ў вёсках планавалася ладзіць у будынках беларускіх школ і валасных управах [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 15–16 lp.]. З мэтай атрымання дапамогі кіраўніцтва ТБТЛ звярнулася ў Культурны фонд з просьбай прызначыць сродкі на дзейнасць тэатра [LVVA, 1747 f., 1 ар., 25 l., 3 lp.]. У звароце да Міністэрства асветы чытаем:

Прасячы аб дапамозе, Таварыства звяртае ўвагу Міністэрства на тое, што: 1) ўсе тэатральныя пачынаньні таварыства накіраваны на тое, каб задаволіць культурныя патрэбы немаможнага і малакультурнага беларускага жыхарства, пражываючага ў самым глухім кутку Латвіі – ў сходняй Латгаліі, дзе ніхто апроча беларускіх арганізацый не вядзе ніякае культурна-асветнае працы. 2) беларуская меншасць за весь час незалежнага існавання Латвійскае дзяржавы аж да гэтага часу не атрымлівала ні ад Ураду, ні ад Культурнага Фонду ніякіх дапамог на тэатральную працу, а таму належная падтрымка пачынаньняў таварыства ў гэтым годзе асабліва патрэбна [LVVA, 1747 f., 1 ар., 25 l., 5 lp.].

Згодна з пастановай управы ад 23 жніўня 1927 г. з мэтай падрыхтоўкі прафесійнай трупы было вырашана ў Рызе адчыніць 2-гадовыя драматычныя курсы [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 16 lp.]. На вышэйзгаданым пасяджэнні ўправы было прынята рашэнне аб адкрыцці аддзелаў таварыства ў Дзвінску і Люцыне, арганізацыя якіх даручалася адпаведна С. Сахараву і С. Казеку [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 17 lp.]. Восенню 1927 г. у Рызе і Дзвінску пачаліся заняткі ў драматычных студыях. Слухачы беларускіх навучальных устаноў былі вызвалены ад плат за навучанне, а сябры ТБТЛ плацілі 3 латы за семестр, а ўсе іншыя – 6 латаў [LVVA, 1747 f., 1 ар., 25 l., 19 lp.]. На працягу года існавання ТБТЛ удалося стварыць дзве беларускія тэатральныя трупы – у Рызе і Дзвінску. Варта больш уважліва прасачыць працу гэтых калектываў.

Рыжская труппа

Пэўнай праблемай у працы абедзвюх труп з'яўлялася адсутнасць сярод рыжскіх і дзвінскіх беларусаў асоб з прафесійнай рэжысёрскай падрыхтоўкай. У сувязі з гэтым ТБТЛ было вымушана запрашаць да супрацоўніцтва прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцей. Па запрашэнні В. Бароўскай-Пігулеўскай і К. Езавітава беларускай драматычнай трупай у Рызе пагадзіўся кіраваць артыст Рускага латвійскага тэатра Юроўскі [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 18, 24 lpp.]. Аднак супрацоўніцтва беларусаў з гэтым чалавекам выглядала не найлепшым чынам. 26 кастрычніка 1927 г. артыст пачаў заняткі з беларускай трупай, але амаль адразу іх спыніў, спасылаючыся на занятасць. Неўзабаве рэжысёрамі трупы былі прызначаны артысты Латвійскага тэатра Ян Шаберт, Рускага драматычнага тэатра Юрый дэ Бур і Уладзімір Каценеў [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 27 lр.]. Адсутнасць рэжысёра-беларуса выклікала незадаволенасць некаторых сяброў ТБТЛ. 2 лютага 1930 г. Люцыя Тэтар звярнула ўвагу на патрэбу “энергічнага і працаздольнага рэжысёра-беларуса, бо рэжысёры іншых нацыянальнасцяў слаба разумеюць дух беларускіх п’ес” [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 156–157 lpp.]. У хуткім часе пасаду рэжысёра трупы заняў беларус Я. Камаржынскі.

Калектыў рыжскай трупы спачатку налічваў 22 удзельнікі. Сярод найбольш актыўных артыстаў належыць назваць Барыса Іванова, Юзэфу Васілеўскую, Аркадзя Рытава, Антона Лейтана, Паўла Хруцкага, Рыгора Крэйца, Міхася Калініна, Антона Доўгага, Веру Хлебнікаву, Вольгу Аляксееву, Марыю Мадзялеўскую, Міколу Нікізіна, Міхася Краўчанку, Анастасію Крэйтц, Антаніну Гарбачонак, Кацярыну Зэйгліш, Мечыслава Слосмана, Франца Оруба [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 142 lр.]. Асобы, якія далучыліся да “Беларускага народнага тэатра ў Рызе”, падзяляліся на артыстаў, харыстаў (пад кіраўніцтвам Міколы Грыўскага), музыкаў і танцораў. Аплата працы сяброў калектыву адбывалася на наступных умовах: артыст атрымліваў 1 лат за рэпетыцыю, а харыст, музыка і танцор – 50 сантымаў. За выступ у спектаклі артыст атрымліваў ад 1 да 20 латаў у залежнасці ад складанасці ролі. Сябры трупы былі абавязаны ўдзельнічаць ва ўсіх спектаклях, драматычных і літаратурных вечарынах. Творчымі працамі калектыву кіраваў рэжысёр або яго памочнік. Рэпетыцыя магла доўжыцца не больш за тры гадзіны, а час генеральнай рэпетыцыі вызначаў рэжысёр. Рэпетыцыі з тэкстам ролі ў руках дазваляліся толькі падчас першых дзвюх спроб. За спазненне на рэпетыцыю артыст караўся 50 сантымамі (менш чым на паўгадзіны) і 1 латам (больш чым на паўгадзіны). Калі ўдзельнік не з’явіўся на рэпетыцыю без важкай прычыны, ён мог страціць ролю і ганарар за

ўдзел у мінулых рэпетыцыях. За з'яўленне на рэпетыцыю ў нецвярозым стане было прадугледжана пакаранне ў памеры 2 латаў [LVVA, 1747 f., 1 ар., 28 l., 54 lp.].

Актыўную падтрымку трупе аказвала таварыства “Беларуская Хата”, якое прадстаўляла трупе памяшканне са сцэнай, дзе граліся спектаклі. У сядзібе таварыства захоўваўся таксама гардэроб [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 94 lp.]. У асноўным трупя складалася з былых вучняў Дзвінскай беларускай гімназіі, якія пераехалі ў Рыгу і працавалі настаўнікамі сталічных школ, а таксама слухачоў беларускіх настаўніцкіх курсаў, як і студэнтаў Латвійскага ўніверсітэта і Латвійскай акадэміі мастацтваў [Кастусёнак 1932: 122–123]. Паколькі значную частку ўдзельнікаў рыжскай трупы складалі слухачы настаўніцкіх курсаў, 27 лістапада 1927 г. кіраўніцтва ўправы ТБТЛ звярнулася ў адміністрацыю гэтай установы з просьбай увесці ў праграму курсаў прадмет па драматургіі [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 28 lp.].

“Беларускі Народны Тэатр у Рызе” (так з гонарам называлі трупы беларускія актывісты) пачаў працу 24 сакавіка 1928 г. [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 40 lp.]. У гэты дзень была пастаўлена п'еса *Паўлінка*, на якую прыйшло шмат гледачоў. Прысутны на спектаклі К. Езавітаў адзначаў, што грамадскасць цёпла павітала артыстаў, якія пры належным мастацкім кіраўніцтве з цягам часу мелі шанец выявіць свае таленты [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 42 lp.]. Рыжскі калектыў ладзіў выступы не толькі ў сталіцы, але таксама выязджаў у латгальскую правінцыю. 25 сакавіка 1928 г. кіраўніцтва ТБТЛ зацвердзіла план пастаноўкі спектакляў у Краслаўцы (9 красавіка), Пустыне (10 красавіка), Рунданах (16 красавіка) і Старой Слабадзе (17 красавіка) [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 44 lp.]. Па матэрыяльных і тэхнічных прычынах атрымалася зладзіць пастаноўку п'есы *Паўлінка* толькі ў Рунданах (16 красавіка) і Старой Слабадзе (17 красавіка) [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 47 lp.]. На патрэбу ўзмацнення працы ў правінцыі звярталі ўвагу ўдзельнікі агульнага з'езду сяброў ТБТЛ, які адбыўся 10 чэрвеня 1928 г. Па прапанове К. Езавітава з'езд прыняў рэзалюцыю аб узмацненні працы тэатра ў Рызе і адначасовым заахвочванні настаўніцтва “да вядзення тэатральнай працы на вёсцы” [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 58 lp.]. 11 верасня 1928 г. кіраўніцтва ТБТЛ звярнулася да Рады міністраў з просьбай прызнаць удзельнікам трупы палёгку на праезд чыгункай падчас турнэ па Латгаліі. Улады з разуменнем паставіліся да просьбы беларусаў [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 75 lp.].

Першапачаткова рэпертуар рыжскай трупы быў сціплы, але з цягам часу ён папаўняўся новымі п'есамі. У тэатральным сезоне 1927/1928 гг. гралася п'еса *Паўлінка*. У наступным сезоне пачалі развучваць іншыя беларускія п'есы: *На Антокалі* Ф. Аляхновіча, *Блудны сын* Рудольфа

Блаўмана і *Кастусь Каліноўскі* Еўсцігня Міровіча. Адначасова было вырашана працягваць граць *Паўлінку* [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 л., 75–76 лрр.]. З мэтай павелічэння рэпертуару ў чэрвені 1928 г. было вырашана пачаць працу над перакладам на беларускую п’ес з іншых моў. 14 чэрвеня кіраўніцтва таварыства выказала жаданне стварыць тэатральную бібліятэку [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 л., 66 лр.]. У тэатральным сезоне 1929/1930 гг. сталічная трупa ставіла п’есы: *Манька*, *Калісь*, *Шчаслівы муж* і *На Антокалі* Ф. Аляхновіча, *Апошняе спатканне* Уладзіслава Галубка, а таксама *Паўлінка* Я. Купалы і *Блудны сын* Р. Блаўмана [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 л., 129 лр.]. 20 лютага 1930 г. кіраўніцтва ТБТЛ прыняло рашэнне закупіць у кааператыве “Культура і праца” на патрэбы рыжскай трупы па 10 асобнікаў беларускіх п’ес *Раскіданае гняздо*, *Заручыны Паўлінкі*, *Дзядзька Якуб*, *Птушка шчасця*, *Калісь*, *На вёсцы*, *Страхі жыцця*, *Шчаслівы муж*, *Апошняе спатканне* [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 л., 160 лр.]. Вышэйзгаданыя п’есы складалі рэпертуар рыжскай трупы, пачынаючы з тэатральнага сезону 1930/1931 гг. Напрыканцы 1930 г. П. Масальскі пераклаў п’есы ўкраінца Тараса Шаўчэнкі *Назар Стадуля* і латыша Яніса Райніса *Бацькава сэрца* і *Гірс і воўк*. У 1931 г. артысты рыжскага тэатра пачалі ставіць п’есы Ф. Аляхновіча *Пан міністар* і Міхася Чарота *Мікітаў лапаць* [LVVA, 1747 f., 1 ар., 18, 20 лрр.].

Рыжане рабілі спробы распаўсюдзіць сваю актыўнасць на некаторыя мясцовасці па-за сталіцай. У сакавіку 1930 г. пры Лібаўскім аддзеле таварыства “Беларуская Хата” быў створаны драматычны гурток, які паставіў п’есы *Перыстая красуля* і *На вёсцы*. Кіраўніцтва ТБТЛ прыняло рашэнне ўключыць лібаўчан у склад арганізацыі і выслаць ім тэксты дзевяці п’ес у двух асобніках [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 л., 163 лр.]. 21 траўня 1930 г. кіраўніцтва ТБТЛ ухваліла рашэнне зладзіць тэатральны “рэйд” па правінцыі і паставіць там п’есу *Калісь* у Люцыне і Зілуце [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 л., 167 лр.]. Аб працы рыжскай трупы сведчыць факт, што ў адным толькі сезоне 1930/1931 гг. яна зладзіла 13 пастановак, у тым ліку 10 – у Рызе, 2 – у Люцыне і 1 – у Зілуце [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 л., 35–36 лрр.]. Агульная колькасць глядачоў, якія наведalі выступы, склала 3 630 чал. У 1932 г. намаганнямі рыжскай трупы было пастаўлена яшчэ 10 спектакляў, у тым ліку тры прэм’еры: *Пашыліся ў дурні* Марка Крапіўніцкага, *Змагары за ідэю* І. Тагабочнага і *Хлебароб па-амерыканску* Марка Твэна. Пад уплывам часу штораз больш асоб далучалася да працы трупы. У 1931 г. яна налічвала ўжо 32 чалавекі [LVVA, 2125 f., 5 ар., 24 л., 23 лр.].

Пазітыўна на працу рыжскай трупы ўплываў факт, што яна складалася са сталых жыхароў сталіцы. Гэта гарантавала нязменнасць складу [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 л., 77, 95 лрр.]. Разам з тым працу сталічнай трупы ўскладняў факт, што яе ўдзельнікі жылі ў розных частках горада –

на Чырвонай Дзвіне, Маскоўскім Фарштаце і Торэнбергу. Артысты працавалі ў розныя змены, таму цяжка было вызначыць час на рэпетыцыі, які б задавальняў усіх [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 l., 106 lp.]. Здараліся выпадкі, калі некаторыя ўдзельнікі трупы неналежным чынам ставіліся да сваіх абавязкаў, за што былі выключаны са складу калектыву. На пасяджэнні цэнтральнага праўлення ТБТЛ 5 сакавіка 1929 г. дырэктар рыжскай трупы Я. Камаржынскі адзначаў, што артысты “адносяцца да сваіх абавязкаў дужа нядбала: ролі ведаюць кепска, жаданьня добра працаваць не назіраецца. Артыст Вайноўскі <...> з рэпетыцыі ўцёк. Наогул пры рэпетыцыях курсанты вучыцельскіх курсаў зьяўляюцца неакуратна, шмат часу ўходзі на чаканьне спазьніўшыхся грамадзян” [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 110 lp.]. Праўда, ужо 28 кастрычніка 1929 г. Я. Камаржынскі адзначаў, што падрыхтоўка да пастаноўкі п’есы *Манька* адбываецца вельмі добра, а артысты старанна развучваюць ролі [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 131 lp.]. Аднак 19 студзеня 1932 г. ён зноў скардзіўся на актораў, звяртаючы ўвагу на паводзіны У. Гусарэвіча і М. Калініна, якія “неакуратна адведваюць студыю”. У выніку праўленне вырашыла зрабіць ім вымову [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 l., 59 lp.].

Беларускі актыў разглядаў тэатральную дзейнасць як сродак нацыянальна-культурнай агітацыі сярод насельніцтва. З гэтай прычыны нярэдка спектаклі былі часткай культурных альбо палітычных мерапрыемстваў. Тэатральныя пастаноўкі ладзіліся як з ініцыятывы кіраўніцтва ТБТЛ, так і па замове іншых беларускіх арганізацый і ўстановаў. Напрыклад, 8 кастрычніка 1931 г. адбыўся сумесны сход цэнтральнай управы ТБТЛ і прадстаўнікоў беларускіх арганізацый Рыгі ды кіраўнікоў Рыжскіх беларускіх школ. Удзельнікі абмеркавалі магчымасць удзелу трупы ў аматарскіх выступах у арганізацыях і школах. Школьнае кіраўніцтва ўзяло на сябе абавязкі друку афіш і абвестак [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 l., 53-54 lpp.].

Якасць працы трупы ацэньвалася па-рознаму. Напрыклад, К. Езавітаў лічыў дзейнасць рыжскага тэатральнага калектыву нездавальняючай і сцвярджаў, што адной з прычын кепскага ўзроўню працы на сцэне з’яўляецца адсутнасць уласных рэжысёрскіх кадраў, вынікам чаго было “пазычанне” іх у іншых народаў. Апошнія, на яго думку, не дбалі пра выхаванне беларускіх акторскіх сіл, паколькі разглядалі працу ў беларускім тэатры выключна як сродак дадатковага заробку. Беларускі дзеяч крытычна ставіўся да працы рыжан у параўнанні з дзвінчукамі, нягледзячы на тое, што першыя мелі лепшыя матэрыяльныя магчымасці, бо іх падтрымлівала кіраўніцтва арганізацыі, і ў выніку акторы трацілі матывацыю добра працаваць [Тэатрал 1933: 266]. Крытыкі працы артыстаў небеспадстаўна звярталі ўвагу на тое, што на ўзровень

іх ігры на сцэне ўплываў факт, што беларускі тэатр у Латвіі не мае прафесійнага характару, а складаецца з аматараў тэатральнага мастацтва, з якіх толькі частка атрымала адпаведную прафесійную падрыхтоўку ў тэатральнай студыі, а большасць скончыла кароткатэрміновыя курсы [Беларускі тэатр у Латвіі 1930: 3]. З мэтай падняць узровень працы артыстаў 30 траўня 1931 г. кіраўніцтва ТБТЛ прыняло ўхвалу аб стварэнні драматычнай студыі пры таварыстве [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 l., 73 lp.].

9 красавіка 1932 г. рыжская трупа адзначыла 5-годдзе свайго існавання. З гэтай нагоды ў Рызе адбылася пастаноўка п'есы *Змагары за ідэю* [Тэатрал 1932: 157]. 20 траўня кіраўніцтва ТБТЛ разгледзела прапанову К. Езавітава аб выданні зборніка-альманаха з нагоды юбілею. Цэнтральная ўправа палічыла дадзеную ініцыятыву патрэбнай і даручыла камітэту па арганізацыі святкавання заняцця справай [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 l., 73 lp.]. Пэўныя карэктывы ў працу актораў унёс эканамічны крызіс, які перажывала Латвія на пачатку 1930-х гг. З прычыны недахопу грашовых сродкаў таварыства і трупа былі вымушаны "вандраваць" па Рызе ў пошуках памяшкання. У траўні 1931 г. было вырашана здымаць пакой у будынку Рыжскіх беларускіх настаўніцкіх курсаў [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 l., 43 lp.]. Падчас агульнага з'езду ТБТЛ у 1932 г. У. Пігулеўскі адзначыў, што ў сувязі з крызісам у наступным годзе тэатру давядзецца працаваць у вельмі цяжкіх умовах, а сябрам таварыства трэба будзе ахвяраваць сваім часам і сіламі [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 l., 85–86 lpp.]. Цяжкае матэрыяльнае становішча прымусіла актораў працаваць бясплатна. З мэтай памяншэння фінансавых выдаткаў 1 кастрычніка 1932 г. на агульным сходзе сяброў БТТЛ было вырашана ўстанавіць супрацоўніцтва з Яўрэйскім рабочым тэатрам, каб разам карыстацца памяшканнем гэтага тэатра [У Латвіі 1933: 7].

Нягледзячы на складанасці, праца працягвалася. У студзені 1933 г. рэпертуар трупы папоўніўся п'есай *Ружовае навуцінне* Якава Мамантава і *Авечая крыніца* Лопэ-дэ-Вегі (рэжысёр У. Пігулеўскі). Апрача таго, у рэпертуар увайшлі ранейшыя – *Пан міністар*, *Пашыліся ў дурні*, *Змагары за ідэю* [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 l., 93 lp.]. 22 кастрычніка 1933 г. адбыўся агульны сход ТБТЛ, удзельнікі якога падсумавалі вынікі працы таварыства ды трупы і зрабілі выснову, што насуперак цяжкім матэрыяльным і тэхнічным абставінам, дзякуючы самаахвярнасці людзей тэатр працаваў добра [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 l., 107 lp.]. Падчас дыскусіі выказваліся розныя меркаванні наконт таго, як палепшыць працу тэатра. Прынамсі, П. Масальскі прапанаваў ставіць больш беларускіх п'ес, а не замежных перакладаў. Тым часам У. Пігулеўскі лічыў неабходным, каб пастаноўкі ладзіліся ў школах, у якіх трэба зрабіць тэатральныя сцэны [LVVA, 1747 f.,

1 ар., 20 л., 108–109 лрр.]. У гэты час на пасаду рэжысёра быў запрошаны У. Пігулеўскі, а бутафорам тэатра стаў Караль Казакевіч [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 л., 113 лр.]. Пад кіраўніцтвам У. Пігулеўскага рыжская труппа паставіла шэраг спектакляў. 22 сакавіка 1933 г. кіраўніцтва ТБТЛ прыняло рашэнне аб удзеле ў тыдні народнай культуры, прапанаваныя пастаноўкі ў Люцыне, Прыдруі і Зілупе і Індры п'ес *Змагары за ідэю* або *Хлебароб па-амерыканску* [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 л., 115 лр.]. Па запрашэнні камісіі па арганізацыі Дзён асветы ў 1934 г. рыжская труппа зрабіла выезд у Пасіене, дзе паставіла п'есу *Пан міністар*. У тым жа годзе было пастаўлена некалькі п'ес у Рызе: *Мікітаў лапаць*, *Ружовае павуцінне*, *Птушка шчасця*, *Культурная сіла* і *Сэрца не камень* [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 л., 121–122, 124, 127, 131 лрр.].

Дзвінская труппа

Незалежна ад дзейнасці рыжскага беларускага тэатральнага актыву ідэнтычная праца адбывалася ў Дзвінску. 23 жніўня 1927 г. кіраўніцтва ТБТЛ звярнулася да дырэктара Дзвінскай беларускай гімназіі С. Сахарава з просьбай стварыць пры школе аддзел таварыства. Заахвочваючы дзвінчукоў да арганізацыйнай працы, аўтары дакумента падкрэслівалі, што на тэатральную працу будучь выдаткоўвацца значныя сродкі, у тым ліку на ганарары для вучняў-артыстаў і грошы на арэнду залы гімназіі. У лісце звярталася ўвага на неабходнасць пастановак ў Дзвінску і правінцыі: “каб тая праца, якая да гэтага часу вялася, але не была субсідзіравана Урадам, бо не насіла імя Беларускага Тэатру, а толькі любіцельскіх пастановак, – была цяперакі зафіксавана як сталая тэатральная праца беларускай меншасці” [LVVA, 1747 f., 1 ар., 25 л., 1 лр.]. Днём стварэння Дзвінскага аддзелу ТБТЛ лічыцца 20 лістапада 1927 г., калі ў памяшканні гімназіі адбыўся першы агульны сход сяброў Дзвінскага аддзелу [LVVA, 1747 f., 1 ар., 26 л., 4 лр.]. У розныя гады Дзвінскім аддзелам кіравалі Сяргей Сахараў, Аляксей Барткевіч, Аркадзь Райко, Канстанцін Александровіч, Сымон Маціеўскі. Удзельнікі сходу звярнуліся да цэнтральнага праўлення з просьбай асігнаваць 600 латаў на арганізацыю тэатральнай працы ў Дзвінску і 300 – у Латгаліі. Апрача таго, кіраўніцтва аддзелу вырашыла запрасіць да супрацоўніцтва ў ролі кіраўніка тэатральнай труппы рэжысёра Станіслава Мельнікава, хору – Івана Катоўскага, балета – Веру Матэас, аркестра – Уладзіміра Ціхамірава. Кіраўніцтва разлічвала на пашырэнне сваіх шэрагаў, таму прасіла даслаць 50 бланкаў на ўступленне ў таварыства [LVVA, 1747 f., 1 ар., 26 л., 6 лр.]. 10 верасня 1930 г. аддзел хацеў падпісаць дамову з рэжысёрам Якавам Качубаевым, які, аднак, не пагадзіўся на ўмовы, прапанаваныя беларусамі [LVVA, 1747 f.,

1 ар., 25 л., 70 лр.]. У выніку рэжысёрамі трупы сталі Станіслаў Мельнікаў і Канстанцін Александровіч. У 1932 г. гэта пасада была даручана Уладзіміру Ціхаміраву [3 жыццёзя Дзвёнскага АДДзелу Беларускага Тэатру ў Латвіі 1930: 4].

У адпаведнасці з пастановай кіраўніцтва ТБТЛ ад 3 красавіка 1927 г. памер сяброўскіх гадавых складак вызначаўся ў 6 латаў, а ўступны ўзнос – 5 латаў. Палову сяброўскіх складак аддзел меў абавязак перадаваць у касу цэнтральнай управы, а другую палову – пакідаць сабе. Тым часам усе ўступныя ўзносы мусілі трапляць у цэнтральную касу [LVVA, 1747 f., 1 ар., 25 л., 11 лр.]. Аднак рэвізія паказала, што Дзвінскі аддзел не заўсёды прытрымліваўся сваіх абавязкаў. На гэтай глебе ўзнік канфлікт паміж цэнтральнай управай і дзвінчукамі. Першы бок аспрэчыў мэтазгоднасць выдаткаў Дзвінскага аддзела і крытычна паставіўся да крокаў дзвінчукоў. Прынамсі, кіраўніцтву ТБТЛ не спадабаўся змест абвесткі і афіш дзвінскага аддзелу, у якіх адзначалася, што заняткі для артыстаў будуць адбывацца на рускай мове. На думку кіраўніцтва таварыства, гэты крок “можа нашкодзіць нацыянальнай рэпутацыі” [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 л., 37 лр.]. У наступныя гады дзвінчुकі затрымлівалі справаздачы аб выкарыстаных сродках, якія атрымалі з урадавых крыніц [LVVA, 1747 f., 1 ар., 25 л., 39 лр.].

Колькасць дзвінскай трупы вагалася ад 15 (улетку 1931 г.) да 24 асоб (у 1932 г.). Сярод найбольш актыўных артыстаў трупы належыць назваць Канстанціна Александровіча, Антона Абулевіча, Уладзіміра Ціхамірава, Іллю і Марыю Фёдаравых, Гладкова, Станіслава Райко [LVVA, 1747 f., 1 ар., 27 л., 33, 43 лрр.].

Дэбют дзвінскай тэатральнай трупы адбыўся ў снежні 1927 г. у Дзвінску. 8 і 9 снежня 1928 г. яна паставіла дзве п’есы – *Манька* (8 і 9 снежня) і *На Антокалі* (26 снежня) [LVVA, 1747 f., 1 ар., 21 л., 3, 5 лрр.]. Дзвінскі аддзел ТБТЛ налічваў каля 50 сяброў. Дзвінская трупа ставіла спектаклі ў Дзвінску, Індры і Краслаўцы. Апрача таго, артысты чатыры разы ладзілі спектаклі на Ілукшчыне (у 1928 г. у Скрудане – *На вёсцы* і *Манька*, у 1931 г. у Свентах – *Мікітаў лапаць* і *Пасланец*). У 1928 – 1931 гг. рэпертуар складаўся з 23 п’ес (*На Антокалі*, *Манька*, *На вёсцы*, *Сватанне*, *Збянтэжаны Саўка*, *Калісь*, *Пашыліся ў дурні*, *Шчаслівы муж*, *Апошняе спатканне*, *Модны шляхцюк*, *Лекары і лекі*, *Як яны жаніліся*, *Мікітаў лапаць*, *Боты*, *Чорт і баба*, *Жанітва па радыё*, *На Полацкім замчышчы*, *Птушка шчасця*, *Міхалка*, *Пасланец*, *Здрада*, *Дзядзька Якуб*, *Змагары за ідэю* і інш.). У 1929 г. адбыліся дні беларускай культуры ў Латгаліі, падчас якіх трупа наведвала лагтальскія вёскі, дзе ставіліся п’есы і выконваліся народныя песні. У кожным такім фэсце, які ладзіўся ў школьных мурах, удзельнічала 100–300 гледачоў. Па некалькі асобнікаў

афішы кожнай пастаноўкі дзвінчукі мусілі высылаць у цэнтральнае праўленне як доказ сваёй дзейнасці, які потым прадстаўляўся Культурнаму фонду, Міністэрству асветы і іншым установам, якія падтрымлівалі працу тэатра [LVVA, 1747 f., 1 ар., 25 l., 1 lp.]. Найбольш плённым часам дзейнасці дзвінскай трупы належыць лічыць першыя гады яе існавання (да 1931 г.). Толькі на працягу 1930 г. артысты далі 12 спектакляў, з якіх 5 адбыліся ў мурах гімназіі. У тэатральным сезоне 1930/1931 гг. трупа паставіла 17 п'ес, у тым ліку тры – на выездзе. Разам за перыяд з 1928 па 1931 год дзвінчукамі былі зладжаны 36 пастаноўкі [LVVA, 1747 f., 1 ар., 21 l., 51 lp.].

У сезоне 1931/1932 гг. артысты зладзілі 25 пастановак, большасць якіх (11) адбылася ў мурах Дзвінскай беларускай гімназіі, 7 – у беларускай пачатковай школе. Рэжысёрам 12-ці пастановак быў К. Александровіч, а 13-ці – А. Ціхаміраў. Колькасць глядачоў беларускіх спектакляў у гэты час вагалася ад 100 да 2 500 (столькі прыйшло ў Дзвінскі чыгуначны тэатр на п'есу *Здрада і На Полацкім замчышчы* (рэжысёр У. Ціхаміраў), а таксама *Кайн і Авель* (рэжысёр К. Александровіч) [LVVA, 1747 f., 1 ар., 27 l., 65 lp.].

Матывацыя дзвінчукоў была падобная да той, якую кіраваліся іх рыжскія калегі. Дамінавалі нацыянальныя і камерцыйныя меркаванні. Аб прысутнасці першых сведчыць выказванне старшыні Дзвінскага аддзелу ТБТЛ, які сцвярджаў, што з прычыны таго, што “беларускія арганізацыі знаходзячыся ў месце рэдка адведваюць вёску, а арганізацыі і персоны іншых нацыянальнасцяў <...> аслабляюць нацыянальнае чуцьцё беларусаў”, неабходна ладзіць як мага больш выездаў на вёску [LVVA, 1747 f., 1 ар., 22 l., 5 lp.]. У большасці выпадкаў тэатральныя пастаноўкі былі часткай культурных мерапрыемстваў, якія праводзіліся з дабрачыннымі альбо іншымі мэтамі. Асабліва гэта тычылася спектакляў у школах, прыбытак з якіх прызначаўся на дапамогу немагчымым вучням [LVVA, 1747 f., 1 ар., 25 l., 48 lp.]. Значная частка спектакляў адбывалася па просьбе кіраўніцтва Дзвінскай беларускай гімназіі. У Дзвінскі аддзел звярталіся таксама прадстаўнікі іншых беларускіх арганізацый і грамадскасці [LVVA, 1747 f., 1 ар., 25 l., 52 lp.]. Напрыклад, 20 студзеня 1930 г. кіраўніцтва Дзвінскага аддзела задаволіла просьбу царкоўнай рады вёскі Шкельтава, якая прасіла паставіць там дзве п'есы, прыбытак з якіх пайшоў на рамонт мясцовай царквы [LVVA, 1747 f., 1 ар., 21 l., 18 lp.]. Тым часам таварыства “Беларуская Хата” прасіла Дзвінскі аддзел ТБТЛ зладзіць 25 кастрычніка 1930 г. пастаноўкі на карысць дзіцячага садка [LVVA, 1747 f., 1 ар., 25 l., 56 lp.].

Якасць пастановак дзвінскай трупы ацэнівалася па-рознаму. На адным з пасяджэнняў управы Дзвінскага аддзелу яе сябра У. Ціхаміраў

звяртаў увагу на адсутнасць у рэпертуары сур'ёзных пастановак. Ён сцвярджаў, што

вёска не абарудавана да пастановак. На вёсцы німа падхадзячага памешкання да пастановак, німа сьвету, а таму сур'ёзнай добрай пастаноўкі на вёсцы паставіць ня можна была акрамя лёгкіх жарцікаў далеча ад настрою грамады і запатрэбаванью. З малымі пастаноўкамі мы не дасягаем мэты тэатра. Грамада халадзее да тэатру не бачучы сур'ёзных пастановак. Ставячы малыя жарцікі, гдзе грамада паглядзела як гэта кажуць адпачула крышку і забыла гэту пастаноўку на заўтрашні дзень. Мы як беларусы робім у большым працэнце справу нацыянальную, а не мастацкую, а тэатр павінен служыць мастацтву [LVVA, 1747 f., 1 ар., 22 l., 4 lp.].

Крытычную ацэнку артыстаў падзяляў аўтар зацемкі, размешчанай на старонках газеты "Наша Доля". Ён лічыў, што неабходна ўзняць прафесійны ўзровень дзвінскага калектыву, а таксама пашырыць сваю працу на вёску (у публікацыі чытаем: "пастаноўкі трэба рабіць ня там, куды просяць і добра кормяць, а там, гдзе яны запраўды неабходны") [*З жыцця Дзвінскага Аддзелу Беларускага Тэатру ў Латвіі 1930*: 4].

Некаторыя п'есы былі не па сілах актёрам-аматарам. У прыватнасці, цэнтральная ўправа ТБТЛ не раіла Дзвінскаму аддзелу ставіць п'есу *Здрада*, бо яе падрыхтоўка патрабавала значных сродкаў і майстэрства, у тым ліку прафесійнага, рэжысёра. На думку кіраўніцтва таварыства, п'еса *Здрада* была "вельмі цяжкая для пастаноўкі аматарскімі сіламі" [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 l., 77 lp.]. З мэтай паляпшэння працы артыстаў 5 жніўня 1930 г. кіраўніцтва Дзвінскага аддзела прыняло рашэнне зладзіць у Дзвінску курс лекцый па беларускім мастацтве, які б ахопліваў: 1) гісторыю беларускай літаратуры і песень з біяграфіямі беларускіх драматургаў і 2) гісторыю беларускага тэатра. У якасці лектараў меркавалася запрасіць К. Езавітава, Браніслава Тарашкевіча і Сымона Рак-Міхайлоўскага. Аднак дадзенай задуме не было наканавана здзейсніцца з прычыны немагчымасці прыезду вышэйзгаданых асоб [LVVA, 1747 f., 1 ар., 21 l., 31 lp.].

Пэўнай цяжкасцю ў працы дзвінскага тэатра была адсутнасць уласнай залы, дзе можна было ладзіць рэпетыцыі і пастаноўкі. У асноўным гэта адбывалася ў зале гімназіі, якая здавала таварыству памяшканне ў арэнду [LVVA, 1747 f., 1 ар., 25 l., 36 lp.]. Са згоды кіраўніцтва школы рэпетыцыі адбываліся пасля заняткаў у памяшканні ткацкай майстэрні. Аднак не заўсёды школа была ў стане прадставіць памяшканне артыстам, паколькі вучні таксама ладзілі ўласныя вечарыны [LVVA, 1747 f., 1 ар., 25 l., 29 lp.]. З ліста (16 снежня 1929 г.) кіраўніцтва Дзвінскага аддзела ТБТЛ у Школьную раду гімназіі вынікала, што падчас адной з рэпетыцый адбылося непаразумення актёраў з інструктаркай майстэрні, якая

“абразіла т-ва, адмовіўшы ім памешканьня заявіўшы, што майстэрня занята хорам, у якім яна сьпевае”. У выніку на сходзе сяброў аддзелу 13 снежня было прынята рашэнне лічыць “паступак гр. А. Трубецкай некаррэктным і абражаючым нацыянальнае пачуцьцё сябраў Т-ва” [LVVA, 1747 f., 1 ар., 26 л., 55 лр.].

Дзвінская трупа змагалася з недахопам сродкаў на сваю дзейнасць. Groшай не хапала на добрыя дэкарацыі і акторскае адзенне. 20 ліпеня 1931 г., рыхтуючы каштарыс на бягучы сезон, праўленне Дзвінскага аддзелу адзначала, што з прычыны адсутнасці грошай трупа пазбаўлена сталага рэжысёра, які б праводзіў рэгулярныя рэпетыцыі. Апрача таго, адзначалася, што трупа не мае ўласных касцюмаў і шафы на гардэроб. Дзвінчукі прасілі таксама грошай на лектара студыі і пераклад п’ес з латышскай мовы. Кіраўніцтва падкрэслівала востры недахоп дэкарацыі у нацыянальным стылі (нацыянальных строяў), якія адсутнічалі ў Дзвінску [LVVA, 1747 f., 1 ар., 21 л., 40 лр.].

Адной з прычын сваёй матэрыяльнай нядолі дзвінчукі лічылі паводзіны цэнтральнага кіраўніцтва ТБТЛ, якое, на іх думку, рупілася выключна аб стане беларускага тэатра ў сталіцы і не надавала належнай увагі патрэбам дзвінскіх тэатралаў. У ліпені 1931 г. кіраўніцтва Дзвінскага аддзелу скардзілася цэнтральнай управе на недахоп грошай на аплату рэжысёра. Аўтары звароту падкрэслівалі, што цяжар тэатральнай дзейнасці павінен быць перанесены з Рыгі ў Латгалію і Ілукшчыну, што патрабуе значна большай фінансавай падтрымкі Дзвінскага аддзелу [LVVA, 1747 f., 1 ар., 27 л., 24 лр.]. Аўтары *Маленькага нарыса працы тэатральнага т-ва Дзвінскага аддзелу з пачатку заснаваньня да сучаснага моманту* (1931 г.) падкрэслівалі, што цэнтральнае праўленне не звяртае належнай увагі на Дзвінск, а ўрадавай дапамогай карыстаецца выключна Рыга [LVVA, 1747 f., 1 ар., 27 л., 43 лр.].

У кастрычніку 1932 г. Дзвінскі аддзел рыхтаваўся да святкавання 5-гадовага юбілею, але з прычыны адсутнасці сродкаў было вырашана зрабіць гэта сціпла. У выніку абмежаваліся пастаноўкай п’есы *На Антокалі* (8 студзеня 1933 г.) і лекцыяй У. Ціхамірава па гісторыі беларускага тэатра ў Латвіі [LVVA, 1747 f., 1 ар., 22 л., 9 лр.]. 3 юбілеем дзвінскіх тэатралаў віншавала рэдакцыя часопіса “Беларуская Школа ў Латвіі”. 29 красавіка 1933 г. яе рэдактар К. Езавітаў у лісце да старшыні Дзвінскага аддзела пісаў, што “дужа добра было-б, каб трупа Ваша сфатаграфавалася ў поўным складзе і ў беларускіх вопратках” [LVVA, 1747 f., 1 ар., 28 л., 7 лр.]. У іншым лісце рэдакцыя адзначала: “Нішто так не ўсьведамляе з боку нацыянальнага і соцыяльнага, як добры тэатр і хор, дык праца Ваша ў гэтым кірунку ня меншая, калі толькі ня большая, чым праца нашых сярэдніх і аснаўных школ у Латвіі. Блізкасьць Вашая

да беларускае вёскі яшчэ больш павялічвае ролю і значэньне Вашае працы, дык працуйце-ж і далей з тым-жа падоймам і энэргіяй, заўсёды памятаючы аб вялікім значэньні Вашае працы” [LVVA, 1747 f., 1 ар., 28 l., 16 lp.]. Адначасова аўтар гэтых радкоў адзначаў, што ранейшыя спробы стварэньня беларускага тэатра скончыліся паразай, бо яны былі арганізаваны “паасобнымі адзінкамі і не былі сваячасна і ў памеры падтрыманы ўсім беларускім грамадзтвам. Зара Вы стаіце ўжо на грамадзскім грунце і маеце сталае таварыства, дык праца Ваша павінна пайсьці, і ўжо ідзе, лепшымі посьпехамі і вынікамі” [LVVA, 1747 f., 1 ар., 28 l., 16 lp.].

Нягледзячы на складанасці, дзвінская труппа працягвала дзейнічаць. У тэатральным сезоне 1932/1933 г. яна зладзіла 9 пастановак, з якіх 8 адбыліся за кошт іншых арганізацый, а адна была арганізавана самастойна. Адною з прычын нешматлікасці пастановак (побач з матэрыяльнымі цяжкасцямі) быў няпэўны лёс гімназіі, у памяшканні якой адбываліся рэпетыцыі артыстаў [LVVA, 1747 f., 1 ар., 22 l., 14 lp.]. З думкай аб нацыянальным усведамленні латгальскай вёскі дзеячы Дзвінскага аддзелу ТБТЛ намагаліся ладзіць выступы ў правінцыі. 12 красавіка 1932 г. кіраўніцтва Дзвінскага аддзелу прасіла цэнтральную ўправу вылучыць “больш значную суму” на паездкі ў вёскі з пастаноўкамі ў летні час “таму, што жывая сувязь паміж вёскай і горадам замёрла, а бяз гэтай сувязі адміраць пачынае з двух канцоў, г. зн. з вяршыні і з карэньняў” [LVVA, 1747 f., 1 ар., 27 l., 60 lp.]. Захаваліся ўспаміны сведкаў наконт асобных пастановак, якія ладзіліся ў гэты час. Напрыклад, 20 студзеня 1935 г. артысты выступілі ў Індры. Прысутная на спектаклі настаўніца беларускай школы Люцыя Александровіч, жонка К. Аляксандравіча, наступным чынам узгадвала гэты выступ:

Было столькі людзей <...> Прыехаў Косцік. Паставілі п’есу “Паўлінка”, якую ён падрыхтаваў. Ён смяшыць мяне, калі хваліцца “я рэжысёр” і камічна кашляе. Амаль усе артысты добра сыгралі. Публіцы гэта вельмі спадабалася, асабліва тая частка, дзе яны танчылі і спявалі. Пасля спектакля святар запрасіў усіх гасцей з Дзвінска на абед [цыт. па: Kunička 2002: 384].

Мяркуючы па захаваных крыніцах, гэта быў адзін з апошніх спектакляў дзвінскай труппы, якая неўзабаве спыніла існаванне. Мяркуючы па пратаколах управы Дзвінскага аддзелу ТБТЛ, апошняя пасяджэнне гэтага органу адбылося яшчэ 14 лютага 1934 г. [LVVA, 1747 f., 1 ар., 22 l., 26 lp.].

Завяршаючы агляд дзейнасці труп, належыць заўважыць, што іх праца была немагчымай без фінансавай падтрымкі з боку дзяржавы. Большасць глядачоў складала немажознае беларускае насельніцтва, якое не было ў стане істотным чынам падтрымаць свой тэатр. Тым часам

кожная пастаноўка патрабавала значных выдаткаў. Артысты атрымлівалі ганарар за сваю працу [LVVA, 1747 f., 1 ар., 19 l., 140 lp.]. У большасці выпадкаў спектаклі прыносілі прыбытак, які пакрываў гэтыя кошты, але яго не хапала на аплату арэнды памяшкання для рэпетыцый і закуп неабходных матэрыялаў (дэкарацый, гриму, адзення), а таксама ўтрыманне рэжысёра. У нязначнай ступені гэтыя выдаткі пакрывалі сяброўскія складкі і ўступныя ўзносы, а таксама ахвяраванні дабрачынцаў. Аналіз выдаткаў і прыбыткаў ТБТЛ дазваляе зрабіць выснову, што асноўнай крыніцай утрымання ТБТЛ з'яўляліся дзяржаўныя датацыі. Першую дапамогу ад дзяржавы ў памеры 750 латаў таварыства атрымала ў снежні 1927 г. З дадзенай сумы 600 латаў вылучыў Культурны фонд. У траўні 1928 г. гэта ўстанова прызначыла яшчэ 500 латаў на патрэбы беларускага тэатра [LVVA, 1747 f., 1 ар., 30 l., 2, 4, 19 lpp.]. У сезоне 1930/1931 гг. урад вылучыў на беларускі тэатр яшчэ 5 тыс. латаў. Каб лепш зразумець памеры дзяржаўнай дапамогі, варта прааналізаваць гадавы бюджэт ТБТЛ. У 1931/1932 гг. ён складаў 6 350 латаў, у тым ліку 4 500 латаў былі субсідыі Міністэрства асветы, 400 – выручка з паста новак, 300 – паходзіла з сяброўскіх складак, 50 – з уступных узносаў і 1 100 – з ахвяраванняў [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 l., 42 lp.]. Падобным чынам выглядаў праект бюджэту на 1933 г., які складаў 6 350 латаў, у тым ліку 4 500 латаў прыпадала на ўрадавую дапамогу, 1 000 – выручку з паста новак, 300 – сяброўскія складкі, 50 – уступныя ўзносы, 500 – ахвяраванні [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 l., 108 lp.]. Дзяржаўная субсідыя толькі часткова дапамагала пратрымацца тэатралам. Часамі яе не хапала нават на належнае ўтрыманне рэжысёра і набыццё дэкарацый [Наш тэатр 1931: 4].

Дзейнасць ва ўмовах дыктатуры

На далейшы лёс беларускага тэатра ў Латвіі паўплывалі палітычныя падзеі, якія адбыліся ў краіне ў сярэдзіне 1930-х гг. У траўні 1934 г. у Рызе быў здзейснены дзяржаўны пераварот, у выніку якога ў краіне была ўсталявана аўтарытарная дыктатура правага ўхілу на чале з Карлісам Улманісам. Новыя ўлады абралі курс на ліквідацыю нацыянальна-культурнай аўтаноміі нацыянальных меншасцей. У жорны дзяржапарат трапіла таксама беларуская меншасць. 26 кастрычніка 1935 г. В. Бароўская-Пігулеўская склала з сябе абавязкі старшыні таварыства. Кіраўніцтва абрала новага старшыню М. Дзямідава, які лічыўся найбольш лаяльным у дачыненні да новых улад краіны [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 l., 125 lp.]. Аднак гэтыя змены не маглі стрымаць павольнага затухання тэатральнай працы. У снежні 1935 г. рыжская труппа налічвала толькі 14 асоб, а дзвінская – не існавала. Нягледзячы на гэта, новае

кіраўніцтва ТБТЛ планавала працягнуць працу і зладзіць некалькі п'ес: *Модны шляхцюк* (студзень 1936 г.) і *Чорт і баба, Раскіданае гняздо* або *Сон на кургане* Я. Купалы (люты 1936 г.). Цэнтральная ўправа ТБТЛ збіралася інтэнсіфікаваць пошук творчых сіл сярод удзельнікаў беларускіх арганізацый і ўстаноў [LVVA, 1747 f., 1 ар., 20 l., 134-136 lpp.]. Аднак на хвалі дэлегалізацыі нелатышскіх грамадскіх арганізацый 25 студзеня 1936 г. адбылася ліквідацыя ТБТЛ. Прычынай закрыцця з'яўлялася прысутнасць у яго шэрагах “нядобронадзейных асоб”, да якіх залічваліся У. Гусарэвіч і М. Слосман [LVVA, 3235 f., 5 ар., 255 l., 3 lp.].

Аднак ужо праз тры гады адбылася спроба адраджэння тэатральнай працы сярод беларускай меншасці. Яна была звязана з дзейнасцю Таварыства беларускіх настаўнікаў у Латвіі (ТБНЛ) і Таварыства беларусаў у Латвіі (ТБЛ). З ініцыятывы першага ў траўні 1939 г. у сядзібе Рыжскага латышкага таварыства драматычны гурток, які складаўся з беларусаў-аматараў тэатральнай творчасці, пад кіраўніцтвам Ф. Дамброўскага-Думбрайска паставіў п'есу *Паўлінка* [БДАМЛіМ, ф. 3, воп. 1, спр. 48, арк. 30; LVVA, 2924 f., ар. 1, 3 l., 13 lp.].

Гэта быў адзіны вядомы нам выпадак тэатральнай працы ТБНЛ у разгляданы перыяд. У хуткім часе арганізацыя перастала існаваць, але замест яе было створана ТБЛ. На першым пасяджэнні ўправы новай арганізацыі (1 лістапада 1939 г.) было прынята рашэнне аб стварэнні тэатральна-харавой секцыі пад кіраўніцтвам Я. Камаржынскага [БДАМЛіМ, ф. 3, воп. 1, спр. 48, арк. 31]. 4 траўня 1940 г. у Рызе адбылася вечарына ТБЛ, падчас якой была пастаўлена п'еса *Міхалка* (рэжысёр Я. Камаржынскі, у якой гралі: Язэп Каяла, Люцыя Тэтар, Часлава Чэкстэрс, Язэп Кукель і Данат Зорын. Мерапрыемства прынесла значны грашовы прыбытак арганізатарам [LVVA, 2924 f., 1 ар., 4 l., 13-14 lpp.].

Такім чынам, нават падчас аўтарытарнага рэжыму беларусы захавалі пэўныя магчымасці культурнай працы, у тым ліку тэатральнай. Спецыфіка яе ў новых палітычных умовах заключалася ў тым, што ў краіне панавала цензура. У выніку на кожны тэатральны выступ беларусы мусілі атрымаць дазвол палітычнай паліцыі [LVVA, 3235 f., 5 ар., 1619 l., 10 lp.; LVVA, 3235 f., 5 ар., 1617 l., 6 lp.]. Верагодна, што дадзенай акалічнасцю належыць тлумачыць нешматлікасць тэатральных імпрэз у гэты перыяд. На далейшы лёс беларускага тэатра ў Латвіі паўплывалі міжнародныя падзеі. Улетку 1940 г. Латвія была акупавана СССР і ўключана ў яго склад як чарговая “савецкая рэспубліка”. У новай палітычнай рэчаіснасці не было месца на якую-коледы культурную актыўнасць мясцовых беларусаў.

Разам з пачаткам савецкай акупацыі Латвіі была перагорнута важная старонка ў гісторыі беларускай меншасці. Скончыўся час,

які характарызаваўся бурлівай грамадскай і культурнай дзейнасцю латвійскіх беларусаў. Адным з яе істотных элементаў была тэатральная праца. Нягледзячы на тое, што беларускі тэатр з'яўляўся аматарскім, ён займаў істотнае месца ў нацыянальным жыцці беларусаў Латвіі. Кіраўнікі мясцовага беларускага руху звязвалі з ім надзею на пашырэнне беларускай нацыянальнай свядомасці. Яскрава аб гэтым сведчыць рэпертуар рыжскай і дзвінскай труп, які складаўся пераважна з твораў айчынных класікаў (Ф. Аляхновіча, Я. Купалы, Я. Коласа, У. Галубка, К. Каганца і г. д.). Толькі зрэдку беларускія дзеячы выкарыстоўвалі п'есы замежных аўтараў. Не зважаючы на неспрыяльныя акалічнасці (матэрыяльныя цяжкасці, адсутнасць досведу і прафесійных кадраў), вынікі працы мясцовых тэатралаў належыць ацаніць як даволі ўдалыя. Тэатральная праца з'яўлялася адной з найбольш заўважальных форм нацыянальна-культурнай актыўнасці, якая падкрэслівала беларускую прысутнасць у латвійскай дзяржаве. Дзякуючы працы тэатральнага актыву, на латвійскай зямлі гучала беларускае слова. Адначасова тэатр з'яўляўся “візітоўкай” беларусаў і іх культуры ў вачах прадстаўнікоў іншай нацыянальнасці.

References

- Arxivy Belaruskaj Narodnaj Rėspubliki*. 1998. Т. 1. Кн. 2. Укл.: С. Шупа. Vil'nja – Nju Ёрк – Менск – Прага [Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі. 1998. Т. 1. Кн. 2. Укл.: С. Шупа. Вільня – Нью Ёрк – Менск – Прага].
- Belaruski dzjaržaŭny arxiŭ-muzej litaratury i mastactva (BDAMLiM), f. 3, воп. 1, spr. 48 [Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва (БДАМЛіМ), ф. 3, воп. 1, spr. 48].
- Belaruski tėatr u Latvii*. 1930. “Šljax Praŭdy” 24 X: 3 [Беларускі тэатр у Латвіі. 1930. “Шлях Праўды” 24 X: 3].
- Jėkabsons Ēriks. 2001. *Belorusy v Latvuu v 1918–1940 hodax (47–71)*. U: *Belaruskaja dyjaspara jak pasjarėdnica dyjalohu cyvilizacyj. Matėryjaly III Mižnarodnaha kanhrėsa belarusistaŭ*. Менск [Екабсонс Эрикс. 2001. *Белорусы в Латвии в 1918–1940 годах (47–71)*. У: *Беларуская дыяспара як пасярэдніца дыялогу цывілізацый. Матэрыялы III Міжнароднага кангрэса беларусістаў*. Менск].
- Kastusėnak. 1928. *Belaruski Narodny Tėatr u Ryzė*. “Belaruskaja Škola ŭ Latvii” Nr 8 (1): 120 [Кастусёнак. 1928. *Беларускі Народны Тэатр у Рызе*. “Беларуская Школа ў Латвіі” № 8 (1): 120].
- Kunicka Kristine. 2022. *A Pole Who Contributed to Belarusian Education and Cultural Life in Latvia: The Peculiar Case of Konstanty Aleksandrowicz (377–386)*. In: *In the shadow of others. Belarusian-Latvian Relations from the Past to Nowadays* eds. M. Jankowiak, K. Kascian, Praha.
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA), 1747 f., 1 ap., 18 l., 9 lp.
 LVVA, 1747 f., 1 ap., 19 l.
 LVVA, 1747 f., 1 ap., 20 l.
 LVVA, 1747 f., 1 ap., 21 l.

- LVVA, 1747 f., 1 ap., 22 l.
 LVVA, 1747 f., 1 ap., 25 l.
 LVVA, 1747 f., 1 ap., 26 l.
 LVVA, 1747 f., 1 ap., 27 l.
 LVVA, 1747 f., 1 ap., 28 l.
 LVVA, 1747 f., 1 ap., 30 l.
 LVVA, 1826 f., 1 ap., 1004 l.
 LVVA, 2125 f., 5 ap., 11 l.
 LVVA, 2125 f., 5 ap., 24 l.
 LVVA, 2125 f., 5 ap., 4 l.
 LVVA, 2924 f., ap. 1, 3 l.
 LVVA, 3235 f., 5 ap., 1617 l.
 LVVA, 3235 f., 5 ap., 1619 l.
 LVVA, 3235 f., 5 ap., 255 l.
 LVVA, f. 2125, 5 ap., 38 l.
- Nacyjanal'ny archiŭ Rėspubliki Belarus' (NARB), f. 458, vor. 1, spr. 134 [Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ), ф. 458, воп. 1, спр. 134].
- Naš teatr. 1931. "Dumka Belarusa" № 2: 4* [*Наш тэатр. 1931. "Думка Беларуса" № 2: 4*].
- Panizn'k Sjarhej. 2003. *Kryvickija runy: Belaruskija pis'menniki Latvii*. Выр. I. Minsk [Панізьнік Сяргей. 2003. *Крывіцкія руны: Беларускія пісьменнікі Латвіі*. Вып. I. Мінск].
- Z žyc'cja Dzv'nskaha Addzeli Belaruskaha Tèatru ŭ Latvii. 1930. "Naša Dolja" № 3: 4* [*З жыцьця Дзьвінскага Адзелу Беларускага Тэатру ў Латвіі. 1930. "Наша Доля" № 3: 4*].
- Saxaraŭ Sjarhej. 1927. *Historyčny narys pjachodz'dzja Dz'vinskaj Džjaržajnaj Belaruskaj Himnazii za 1922–1927 h.h. Dz'vinsk* [Сахараў Сяргей. 1927. *Гістарычны нарыс пяцігодзьдзя Дзьвінскай Дзяржаўнай Беларускай Гімназіі за 1922–1927 г.г.* Дзьвінск].
- Tèatral. 1932. *Da pjachodz'dzja T-va Belaruskaha Tèatru ŭ Latvii. „Belaruskaja Škola ŭ Latvii" № 1 (11): 158* [Тэатрал. 1932. *Да пяцігодзьдзя Т-ва Беларускага Тэатру ў Латвіі. „Беларуская Школа ў Латвіі" № 1(11): 158*].
- Tèatral. 1933. *Ryskatu Belarusk. Narodn. tèatru trėba padcjahnucca. „Belaruskaja Škola ŭ Latvii" № 1 (18): 266* [Тэатрал. 1933. *Рыскаму Беларуск. Народн. тэатру трэба падцягнуцца. „Беларуская Школа ў Латвіі" № 1 (18): 266*].
- U Latvii. 1933. „Rodny Kraj" № 1: 7* [*У Латвіі. 1933. „Родны Край" № 1: 7*].
- Ezavitaŭ Kastus'. 1926. *Ab belaruskim nacyjanal'num tèatru u Latvii. "Holas Belarusa" № 24: 1* [Езавітаў Кастусь. 1926. *Аб беларускім нацыянальным тэатру ў Латвіі. "Голас Беларуса" № 24: 1*].
- Ezavitaŭ Kastus'. 1925. *Sproby belaruskaha nacyjanal'naha tèatru u Latvii. „Holas Belarusa" № 2: 2* [Езавітаў Кастусь. 1925. *Спробы беларускага нацыянальнага тэатру ў Латвіі. „Голас Беларуса" № 2: 2*].

STRESZCZENIE: Międzywojenna Łotwa stanowiła jedno z największych skupisk ludności białoruskiej poza granicami Białorusi. Większość łotewskich Białorusinów to była ludność autochtoniczna, która zamieszkiwała Łatgalię. Do 1934 r. mniejszość białoruska cieszyła się autonomią kulturową, która objawiała się w działalności organizacji społeczno-politycznych i kulturalno-oświatowych. Jednym z przejawów aktywności białoruskiej była działalność teatralna. Działacze białoruscy traktowali teatr jako sposób na krzewienie białoruskiej kultury i świadomości narodowej. Artyści rekrutowali

się spośród nauczycieli i uczniów szkół białoruskich. Na deskach teatrów grano sztuki klasyków białoruskich, rzadziej zagranicznych (m. in. łotewskich). W pierwszych latach niepodległości Łotwy działalność teatralną prowadziły niektóre białoruskie organizacje kulturalno-oświatowe. Powstały również amatorskie zespoły teatralne w szkołach średnich w Dyneburgu i Lucynie. Ważnym wydarzeniem w rozwoju miejscowego teatru białoruskiego stało się utworzenie w 1927 r. Towarzystwa Teatru Białoruskiego na Łotwie, które posiadało dwie filie – w Rydze i Deneburgu. Pomimo braku fachowców i doświadczenia białoruskie zespoły teatralne cieszyły się sporym zainteresowaniem publiczności.

SŁOWA KLUCZOWE: Łotwa, okres międzywojenny, mniejszość białoruska, kultura, teatr.

АНАТАЦЫЯ: Міжваенная Латвія з'яўлялася месцам кампактнага пражывання беларускага насельніцтва па-за межамі Беларусі. Большасць латышскіх беларусаў была аўтахтонным насельніцтвам Латгаліі. Да 1934 г. беларуская меншасць карысталася культурнай аўтаноміяй, дзякуючы чаму ў краіне дзейнічалі беларускія грамадска-палітычныя і культурна-асветніцкія арганізацыі. Адною з праяў беларускай нацыянальнай актыўнасці была тэатральная дзейнасць. Беларускія дзеячы разглядалі тэатр як сродак пашырэння беларускай культуры і беларускай нацыянальнай свядомасці. Ядро артыстаў складалі настаўнікі і вучні беларускіх школ. На сценах граліся п'есы айчынных класікаў, радзей замежных (у тым ліку латышскіх). У першыя гады незалежнасці тэатральнай дзейнасцю займаліся ў асноўным культурна-асветныя арганізацыі. Апрача таго, самадзейныя тэатральныя гурткі былі створаны ў сярэдніх школах у Дзвінску і Люцыне. Важнай падзеяй у развіцці мясцовага беларускага тэатра стала стварэнне ў 1927 г. Беларускага тэатральнага таварыства ў Латвіі, якое мела два аддзелы – у Рызе і Дзвінску. Нягледзячы на недахоп прафесіяналаў і досведу, беларускія спектаклі карысталіся значнай цікавасцю з боку глядачоў.

КЛЮЧАВЫЯ СЛОВЫ: Латвія, міжваенны час, беларуская меншасць, культура, тэатр.

Data przesłania artykułu: 14.06.2023

Data akceptacji artykułu: 15.07.2023

ABOUT THE AUTHOR / O AUTORZE

Jerzy Grzybowski – profesor uczelni w Katedrze Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej Wydziału Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego, specjalność naukowa: historia, nauki o kulturze i religii. Zainteresowania naukowe: historia białoruskiego ruchu narodowego, białoruska emigracja niepodległościowa, stosunki polsko-białoruskie, dzieje Kościoła prawosławnego w Polsce i na Białorusi.

Adres: Wydział Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego, ul. Dobra 55, 00-312 Warszawa.

Wybrane publikacje (2021–2023):

1. Grzybowski Jerzy. 2021. *Białoruski ruch niepodległościowy w czasie II wojny światowej*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Pamięci Narodowej.
2. Grzybowski Jerzy. 2021. *Belarusian education in General District Latvia (1941–1945)*. „Studia z dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodnie” 2021. Vol. 56: 57–83.

3. Grzybowski Jerzy. 2022. *Беларуская культура і асвета ў Латвіі пад нямецкай акупацыяй (1941–1945 гг.)*. In: *In the shadow of others. Belarusian-Latvian relations from the past to nowadays*. Praha: Akademie věd České republiky.
4. Грыбоўскі Юры. 2022. *Беларусы Латвіі ва ўмовах аўтарытарнага рэжыму Карліса Улманіса (1934–1940 гг.)*. “Запісы БІНІМ” №42: 589–621.
5. Grzybowski Jerzy. 2022. *W poszukiwaniu własnej tożsamości religijnej. Organizacja życia religijnego uchodźców – Białorusini w Niemczech Zachodnich w latach 1945–1951*. W: *W poszukiwaniu tożsamości Europy Środkowo-Wschodniej. Tom jubileuszowy z okazji dwudziestolecia Katedry Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.